

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-16>

УДК 338.439.65(477.83)

Райтер Н.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний аграрний університет

Raiter Natalia

Lviv National Agrarian University

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗДРІБНОГО ПРОДАЖУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті досліджується сучасний стан роздрібного продажу продовольчих товарів у Львівській області як основного елемента розвитку продовольчого ринку регіону. Окреслено місце роздрібного продажу продовольчих товарів у забезпеченні населення якісними продуктами споживання, формуванні продовольчої безпеки Львівської області та України загалом. Проаналізовано сучасний стан роздрібного ринку продовольчих товарів у Львівській області. Зафіксовано тенденцію до нарощування обсягів продаж за одночасного зменшення закладів роздрібної торгівлі. Особливу увагу зосереджено на вивченні основних тенденцій роздрібного продажу окремих груп та видів продовольчих товарів. Виявлено, що, незважаючи на зростання фізичного обсягу роздрібних продаж основних видів продовольчих товарів у підприємствах роздрібної торгівлі, частка цих продаж у загальному обсязі споживання відповідних продуктів залишається низькою. Отримані результати дали змогу окреслити основні проблеми розвитку роздрібного продажу продовольчих товарів.

Ключові слова: ринок продовольчих товарів, роздрібний продаж продовольчих товарів, підприємства роздрібної торгівлі, структура роздрібного продажу продовольчих товарів.

Постановка проблеми. Роздрібний продаж продовольчих товарів – це кінцева ланка в процесі руху товарів від виробника до кінцевого споживача. У сучасних

умовах ефективний продаж продуктів харчування є стимулятором росту харчопереробної промисловості та сільського господарства. Він забезпечує безперервне

перетворення готової продукції на товар, а товарів і послуг – на гроші. Продаж продовольчих товарів забезпечує класичний кругообіг товару (Г-Т-Г1) і відіграє у цьому процесі одну з найважливіших функцій (формує кінцеву ціну). Від організації роздрібного продажу продуктів харчування, який як складник роздрібно торгівлі є невід’ємною частиною ринку продовольчих товарів, залежать добробут громадян та продовольча безпека країни.

Роздрібний продаж продовольчих товарів як складова частина продовольчого ринку є основним засобом координації у сфері виробництва товарів та розподілу їх серед споживачів через співвідношення ціни, попиту та пропозиції. Впродовж останніх років проявилася чітка тенденція до поліпшення ситуації щодо нарощування продажів продовольчих товарів. Унаслідок ринкових трансформацій активно розвивається галузь роздрібно торгівлі, в якій представлено суб’єкти господарювання різних розмірів та організаційно-правових форм господарювання. Це, своєю чергою, сприяє розвитку конкурентного середовища і розширенню асортименту продовольчих товарів.

Характерною ознакою ринку продовольства в Україні є формування продаж в умовах низького платоспроможного попиту. У зв’язку із цим особливої актуальності набуває питання оцінки основних тенденцій роздрібного продажу продовольчих товарів як одного з чинників підвищення ефективності роздрібно торгівлі, а також стимулятора розвитку харчової промисловості та сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних питань організації роздрібно торгівлі, її місця та значення для розвитку економіки й суспільства займалися провідні науковці різних часів, погляди яких формувалися під впливом соціально-економічних умов, характерних для даного періоду часу. Серед сучасних науковців значну увагу вивченню теоретичних та практичних проблем організації торгівлі приділяють В.В. Алопій, М.Д. Балджи, І.О. Бланк, А.М. Виноградська, Н.О. Голошубова, О.В. Горбенко, І.А. Допіра, Л.О. Лігоненко, О.О. Кавун, В.І. Корсака, А.А. Мазаракі, В.А. Павлова та ін.

Незважаючи на широке висвітлення в науковій літературі питань розвитку роздрібно торгівлі та організації роздрібного продажу, зазначимо, що зазвичай дослідження охоплюють загальнодержавні тенденції роздрібного продажу продовольчих товарів. При цьому опускаються регіональні особливості досліджуваної проблематики. У зв’язку із цим більш детального вивчення потребує формування передумов та закономірностей тенденцій роздрібного продажу продовольчих товарів на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вивчення особливостей та аналіз основних тенденцій роздрібного продажу продовольчих товарів у Львівській області з урахуванням її регіональних і соціально-економічних умов.

Виклад основного матеріалу. Роздрібний продаж продовольчих товарів як складова частина роздрібно торгівлі є важливим елементом ринку продовольчих товарів. Сучасними вітчизняними економістами поняття «ринок» трактується як «сукупність економічних відносин між фізичними і юридичними особами щодо організації купівлі-продажу різноманітних товарів і послуг відповідно до законів товарного виробництва» [3, с. 72; 1, с. 31–32].

Що стосується ринку продовольчих товарів, то Т.М. Лозинська стверджує, що це система множини елементів, які перебувають у взаємозв’язку й взаємозалежності [2, с. 92–96]. Ринок продовольчих товарів – це абстрактне місце зустрічі продавця і покупця, пропозиції й попиту, це сукупність відносин між продавцем та покупцем стосовно операцій купівлі-продажу продуктів харчування, які регулюються загальними економічними законами. У результаті узгодження пропозиції товару від продавця та попиту на нього з боку споживача формується поточна ринкова ціна, яка за своєю сутністю є проекцією економічних інтересів кожної зі сторін процесу купівлі-продажу. Роздрібний ринок продовольчих товарів прийнято називати споживчим ринком, оскільки тут покупець є кінцевим споживачем товару. При цьому покупець, використовуючи споживчі властивості продовольчих товарів, споживає їх як продукти харчування.

Роздрібний ринок Львівської області загалом і в напрямі продуктової торгівлі має позитивну тенденцію до нарощування обсягів товарообороту. Станом на кінець 2018 р. загальний обсяг роздрібно товарообороту підприємств роздрібно торгівлі становив 42,9 млрд грн, що на 15,9% більше порівняно з 2017 р. та на 81,4% більше порівняно з 2014 р. Зазначимо, що вагому роль у зростанні роздрібно товарообороту відіграла інфляція, оскільки середній рівень цін зріс на 20,7%.

Динаміку реальних темпів зростання роздрібно товарообороту характеризує індекс фізичного обсягу роздрібно товарообороту, який визначається у порівняльних цінах. Динаміка індексу фізичного обсягу роздрібно товарообороту вказує на реальне зростання роздрібних продаж.

При цьому слід зазначити, що кількість об’єктів роздрібно торгівлі у Львівській області суттєво зменшується. Таким чином, спостерігається тенденція до концентрації роздрібно ринку. Тобто відбувається нарощування обсягів продаж за одночасного зменшення закладів роздрібно торгівлі. Так, у 2018 р. кількість магазинів зменшилася на 447 одиниць, або на 14,2%, а об’єкт нестационарної торгівлі – на 320 одиниць, або на 44,7%. Загальне зменшення кількості закладів роздрібно торгівлі у 2018 р. порівняно з 2017 р. становило 767 одиниць, або 19,8%. Отже, роздрібно торгівля набуває більш осмисленого значення і характеризується нарощуванням продаж у магазинах за одночасного згортання поза магазинних форм роздрібно торгівлі.

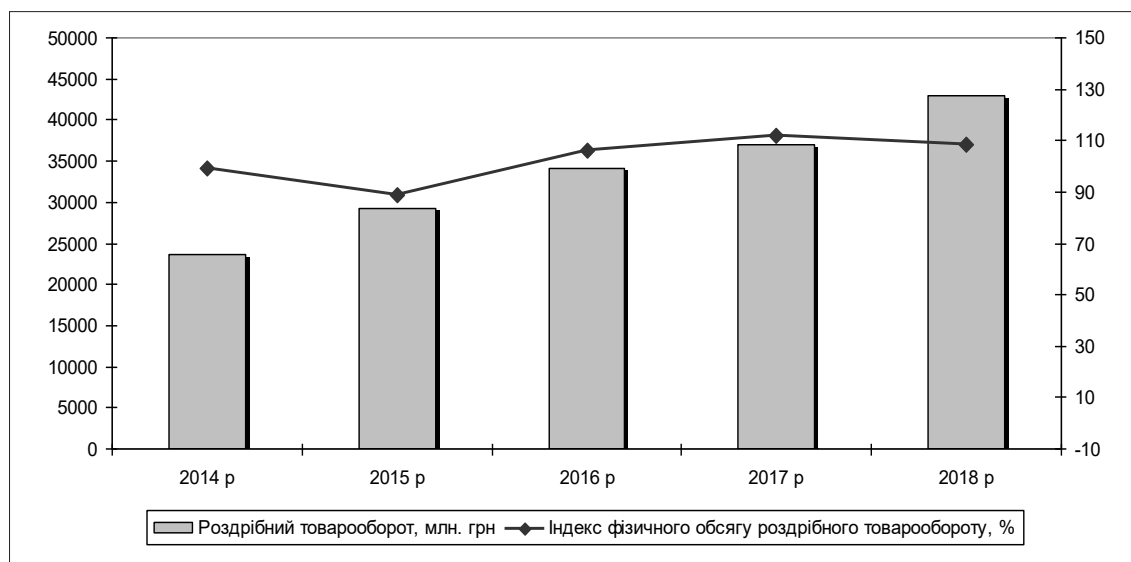

Рис. 1. Динаміка основних показників роздрівної торгівлі Львівської області [4; 7]

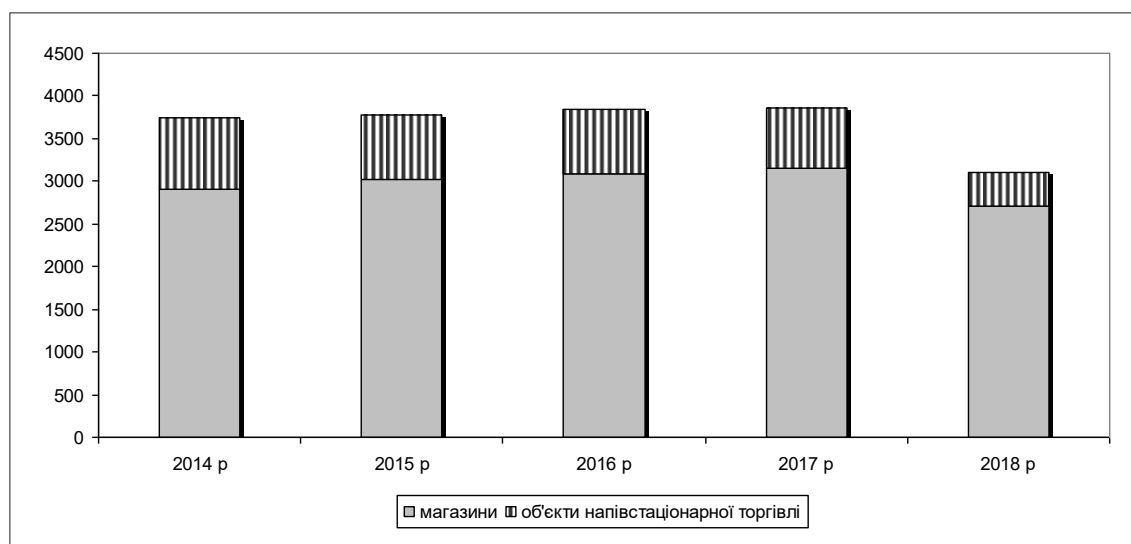

Рис. 2. Динаміка кількості об'єктів роздрівної торгівлі у Львівській області [4]

За темпами та обсягом роздрібного товарообороту Львівська область є серед лідерів в Україні, а саме займає шосте місце. Високий рівень розвитку роздрівної торгівлі у Львівській області підтверджують найбільша кількість магазинів роздрівної торгівлі та обсяг їхньої торгової площі серед областей Західного регіону. У рейтингу регіонів України за кількістю суб'єктів роздрівної торгівлі Львівська область посідає п'яте місце, поступаючись лише м. Києву, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областям, а за торговою площею магазинів – шосте місце, поступаючись ще Київській області [6, с. 95–96].

Аналізуючи роздрібний продаж продовольчих товарів, слід зазначити, що він є кінцевою ланкою процесу товароруку продуктів харчування до кінцевого споживача. Роздрібний продаж продовольчих товарів є індикатором розвитку продовольчого ринку, оскільки від

його обсягів залежать роздрібний та оптовий товарооборот підприємств торгівлі, темпи зростання виробництва продукції харчопереробної промисловості та сільського господарства.

Роздрібний продаж продовольчих товарів – це завершальна форма продажу продуктів харчування споживачеві у малих обсягах через торгові мережі, магазини, павільйони, лотки, кіоски та інші заклади роздрівної торгівлі. При цьому, здійснюючи роздрібний продаж продовольчих товарів, суб'єкти роздрівної торгівлі використовують специфічні способи і методи переконання покупця здійснити покупку певного виду товару.

Аналіз товарної структури роздрібного продажу продовольчих товарів підприємствами роздрівної торгівлі показав, що максимальна частка роздрібного продажу продовольчих товарів припадає на алкогольні

напої та пиво. Їхня питома вага становить 18,9%. Така висока частка алкогольних напоїв зумовлена низкою об'єктивних причин. По-перше, товарна структура визначається виходячи з вартості проданих товарів, а алкогольні напої вирізняються високою реалізаційною ціною, яка з року в рік зростає під впливом збільшення вартості акцизу. По-друге, згідно з чинним законодавством України, а саме з п. 2. Правилами роздрібною торгівлі алкогольними напоями, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України № 854 від 30.07.96, роздрібний продаж алкогольних напоїв може здійснюватися лише підприємствами роздрібною торгівлі (спеціалізованими крамницями або спеціалізованими відділами крамниць з універсальним асортиментом продовольчих товарів). Суб'єкти торговельної діяльності, які займаються торгівлею алкогольних напоїв, повинні бути зареєстрованими та мати ліценцію на здійснення торгівлі таким видом товару [5]. Отже, продаж алкогольних напоїв здійснюють тільки підприємства роздрібною торгівлі, тоді як продаж інших груп товарів можуть здійснювати і немагазинні форми роздрібною торгівлі, що, власне, спотворює структуру товарообороту в бік збільшення частки даної групи продовольчих товарів.

Серед інших продовольчих товарів найбільша частка, а саме 18,1%, у роздрібному товарообороті припадає на хлібобулочні та кондитерські вироби, макарони, борошно, крупи. Рівень споживання хліба у Львівській області традиційно є досить високим, хоча прослідковується тенденція до його зменшення. Традиційно високими є обсяги роздрібних продаж у Львівській області кондитерських виробів, які становлять третину від вартості товарів зазначеної вище групи. Таке явище пояснюється близькістю регіону до кордону з Республікою Польща та популярністю українських кондитерських виробів серед іноземців, а також високою ціною реалізації кондитерських виробів.

Порівняно невелика частка продажів припадає на м'ясо, м'ясопродукти, м'ясні консерви, птицю, рибу. Їхня частка становить лише 12,2% від загальної вартості товарообороту продовольчих товарів підприємств роздрібною торгівлі. Протягом аналізованого періоду динаміка фізичного обсягу роздрібною продажу м'яса та м'ясних продуктів у підприємствах роздрібною торгівлі характеризується позитивною динамікою до зростання. Передусім це стосується фізичного обсягу роздрібною продажу м'яса копченого, соленого та ковбасних виробів, який у 2018 р. зріс порівняно 2017 р. на 5,5%, а порівняно з 2014 р. – на 32,2%. Катастрофічно низькою залишається частка м'яса, купленого в мережі роздрібною торгівлі, у загальному споживанні даного виду продукції. Так, у 2018 р. лише 10,7% м'яса та м'ясопродуктів куплено в роздрібній мережі, ще близько 10% м'яса споживається населенням як результат власного виробництва, а решта 80% м'яса та м'ясопродуктів – це товари, куплені на продуктових ринках, або несанкціонований імпорт даного виду продукції.

Аналогічна ситуація спостерігається й щодо риби та морепродуктів, частка продажу якої через мережу роздрібною торгівлі протягом аналізованого періоду зросла до 16,1% від загального споживання. Зростання даного показника є позитивною тенденцією, однак межа нарощування продажу риби та морепродуктів у підприємствах роздрібною торгівлі ще неподолана.

Вертаючись до товарної структури роздрібною продажу продовольчих товарів підприємствами роздрібною торгівлі, звернемо увагу на невелику питому вагу в товарній структурі товарообороту молочних продуктів, масла, сиру, яєць, частка яких становить 11,7%. Аналіз динаміки роздрібною продажу окремих видів молочною продукції вказує на збільшення на 74,0% роздрібною продажу сирів сичужних, плавлених та кисломолочних. Дещо менший темп зростання обсягів роздрібною продажу масла вершкового. Незважаючи

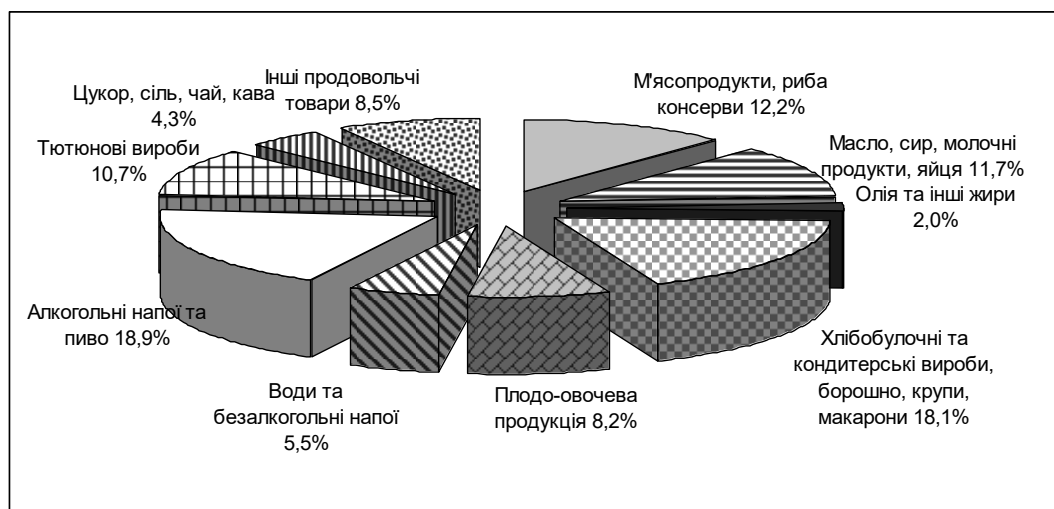

Рис. 3. Товарна структура роздрібною продажу продовольчих товарів підприємствами роздрібною торгівлі Львівської області

на зростання обсягів роздрібного продажу сиру сичужного, плавленого та кисломолочного та масла вершкового, частка продукції придбаної споживачами в підприємствах роздрібною торгівлі в загальному обсязі споживання даних видів продукції є мізерною. Знову ж таки, даний показник суттєво відрізняється в просторі. Так, у великих містах споживачі надають перевагу підприємствам роздрібною торгівлі, тоді як у сільській місцевості купують даний вид продукції на продуктових ринках, у кіосках та лотках.

Позитивною динамікою щодо нарощування обсягів продажів характеризується роздрібний продаж у підприємствах роздрібною торгівлі плодоовочевої продукції. Протягом аналізованого періоду даний показник майже по всіх позиціях даної товарної групи зріс майже на третину. Так, обсяг продажу овочів збільшився у 2018 р. порівняно з 2014 р. на 32,3%, плодів, ягід, винограду та горіхів – на 32,2%, овочевих консервів – на 35,2%. Частка плодоовочевої продукції у структурі товарообороту продовольчих товарів роздрібних підприємств становить 8,2%, з яких 6,2% – свіжі овочі та фрукти.

Деяко меншими є темпи зростання роздрібного продажу картоплі, яку традиційно мешканці Львівщини вирощують на своїх присадибних ділянках. Згідно з даними Головного управління статистики у Львівській області, жителі сільської місцевості області повністю забезпечують власні потреби в картоплі та інших овочах борщового набору. Крім того, 13,2% овочів власного виробництва споживають жителі міських поселень.

Низька частка таких видів продовольчих товарів у структурі роздрібного товарообороту продуктивних крамниць зумовлюється високим рівнем обсягу продаж таких товарів поза магазинними формами продажу. Така ситуація значно ускладнює виконання роздрібною торгівлею функції забезпечення населення якісними продуктами харчування, оскільки продаж м'яса, молока, риби в умовах продуктивних ринків не може гарантувати безпеки продуктів харчування. Для прикладу наведемо випадок, коли на Привокзальному ринку м. Львова реалізувалася партія зараженої ботулізмом копченої риби, що призвело до декількох летальних випадків.

Роздрібний продаж продовольчих товарів у Львівській області здійснюють іноземні, загальноукраїнські та регіональні торгові мережі, спеціалізовані та неспеціалізовані крамниці, малі й середні суб'єкти роздрібною торгівлі (продуктові магазини), а також несистематизовані продавці продуктів харчування, які реалізують здебільшого продукти власного виробництва на стихійних чи організованих ринках. Тобто ринок продовольчого ритейлу достатньо насичений суб'єктами продажу.

Висновки. Отже, роздрібний продаж продовольчих товарів у Львівській області характеризується позитивною тенденцією до зростання. При цьому зростає також частка основних видів продовольчих товарів, придбаних у закладах роздрібною торгівлі, у загальному споживанні відповідного виду продукції. Незважаючи на позитивне зростання питомої ваги продуктів харчування, придбаних у підприємствах роздрібною торгівлі, даний показник залишається низьким. Характерною є диспропорція даного показника у сільській і міській місцевості. Типово, що у сільській місцевості переважно споживають продукти власного виробництва. Викликає занепокоєння значна частка продукції, придбаної на продуктивних ринках, що ускладнює контроль над якістю продуктів харчування. Негативною тенденцією роздрібного продажу продовольчих товарів є порівняно великі обсяги несанкціонованого імпорту, який здається неподоланим.

Основними чинниками, які формують обсяги роздрібного продажу продовольчих товарів підприємствами роздрібною торгівлі, є зростання платоспроможного попиту та збільшення реальних доходів населення. Із цього погляду дестабілізуючим чинником ринку продовольчих товарів є відтік працездатного населення, який на тлі негативного природного приросту населення провокує суттєве скорочення чисельності постійного населення, а отже, і покупців.

В умовах відносної насиченості ринку продовольчих товарів ключовою проблемою роздрібних крамниць у постійній боротьбі з несанкціонованим імпортом та стихійною торгівлею є стимулювання попиту з метою нарощування обсягів продаж та розширення або закріплення ринкової ніші.

Список літератури:

1. Коденська М.Ю., Василець Н.М. Ринок продовольства / за ред. П.Т. Саблука та В.І. Бойка. Київ : ІАЕ, 2004. 55 с.
2. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації : монографія. Харків : Магістр, 2007. 272 с.
3. Мочерний С.В. Економічна теорія : навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 687 с.
4. Основні показники роздрібною торгівлі Львівської області (2018 р) / Головне управління статистики у Львівській області. 2018. URL : <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2018> (дата звернення: 15.08.2019).
5. Про затвердження Правил роздрібною торгівлі алкогольними напоями : Постанова Кабінету Міністрів України № 854 від 30.07.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-96-%D0%BF> (дата звернення: 22.08.2019).
6. Роздрібна торгівля України у 2017 році : статистичний збірник. Київ, 2018. 98 с.
7. Торговля Львівської області у 2017 році : статистичний збірник. Львів, 2018. 85 с.

References:

1. Kodens'ka M.Yu., Vasylets' N.M. (2004) *Rynok prodovol'stva* [Food market], Institute of agrarian economy, Kyiv (in Ukrainian)
2. Lozyns'ka T.M. (2007) *Natsional'nyi prodovol'chyi rynek v umovah globalizatsii* [National food market in the context of globalization], Magistr, Kharkiv (in Ukrainian)
3. Mochernyi S.V. (2005) *Ekonomichna teoria* [Economic theory], Academia, Kyiv (in Ukrainian)
4. Department of State Statistics Service in Lviv region (2019) *Osnovni pokaznyky pozdribnoi torgivli u Lvivs'kii oblasti 2018* [Main indicators of retail trade in Lviv region 2018], (Online) available at: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2018> (accessed 15.08.2019)
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (1996) *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Pravyly rozdribnoi torgivli alkogol'nykh napoiamy"* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Rules of retail trade in alcoholic beverages"], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-96-%D0%BF> (accessed 22.08.2019)
6. State Statistics Service of Ukraine (2018) *Rozdribna torgilia Ukrainu u 2017* [Retail trade of Ukraine in 2017], Derzhkomstat, Kyiv (in Ukrainian)
7. Department of State Statistics Service in Lviv region (2018) *Torgilia Lvivs'koi oblasti u 2017* [Trade of Lviv region in 2017], Department of State Statistics Service in Lviv region, Lviv, (in Ukrainian)

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РОЗНИЧНЫХ ПРОДАЖ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ В ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье исследуется современное состояние розничной продажи продовольственных товаров в Львовской области как основного элемента развития продовольственного рынка региона. Определено место розничной продажи продовольственных товаров в обеспечении населения качественными продуктами потребления и формировании продовольственной безопасности Львовской области и Украины в целом. Проанализировано современное состояние розничного рынка продовольственных товаров в Львовской области. Установлено, что розничные продажи продовольственных товаров в Львовской области характеризуется концентрацией. Особое внимание сосредоточено на изучении основных тенденций розничной продажи отдельных групп и видов продовольственных товаров. Выявлено, что, несмотря на рост физического объема розничных продаж продовольственных товаров в предприятиях розничной торговли, доля этих продаж в общем объеме потребления соответствующих продуктов питания остается низкой. Полученные результаты дали возможность определить основные проблемы развития розничной продажи продовольственных товаров.

Ключевые слова: рынок продовольственных товаров, розничные продажи продовольственных товаров, предприятия розничной торговли, структура розничной продажи продовольственных товаров.

THE MAIN TRENDS OF RETAIL SALES OF FOOD GOODS IN THE LVIV REGION

The current state of the retail sale of food products in the Lviv region as the main element in the development of the food market in the region is investigated in the article. The place of retail sale of foodstuffs in providing the population with quality consumption products and formation of Lviv region food security and Ukraine in general are outlined. A retail sale of foodstuffs is the main coordinator of relationship between the production of food goods and their distribution among consumers. In the article is confirmed that the retail sales of food goods are one of the factors of increasing the efficiency of retail trade, as well as a stimulator of the development of the food industry and agriculture. The current state of the retail food market in Lviv region is analyzed. We established that the retail sale of food products in Lviv region is characterized by high level of concentration. It is supported by the current trends to increasing food sales while numbers of food retail enterprises reduce. In the article, particular attention is focused on the research of the main trends in retail sales of individual groups and types of food goods. It has been found that the share of foodstuff purchased in retail enterprises in total consumption of relevant food is very low despite the growth in the physical volume of retail sales of basic foodstuffs in retailer. Analysis of the structure of foodstuff retail turnover showed that the largest share among the food products have bakery and confectionery products, pasta, flour and cereals. The share of meat and meat products sales and fish sales are almost one third less than the previous group. The share milk and milk products and eggs in foodstuff retail turnover is also very low. The obtain results allow to outline the main problems of retail sale of foodstuffs development. The main problem of the retail sale of food products in Lviv region is the high share of foodstuff sales outside the retail enterprises. Especially, many food goods are sale in organized and spontaneous markets, and this fact cannot guarantee the proper quality of food. In addition, serious problem of retail sales of food goods is unauthorized imports, which complicates civilized competitive market relations development.

Key words: food market, retail sale of food goods, retail enterprises, structure of retail sale of foodstuffs.